

A TANYAI ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓK HÁTRÁNYOS HELYZETÉNEK VIZSGÁLATA CSONGRÁD MEGYÉBEN

Írta: ZENTAI KÁROLY

Alkotmányunk értelmében a művelődéshez minden magyar állampolgárnak egyenlő joga van. Ebben a rövid tanulmányban arra vállalkozunk, hogy megvizsgáljuk, vajon Csongrád megye tanyavilágában e jogból következő elveknek maradéktalan megvalósulását milyen tényezők gátolják.

1930-ban hazánk lakosságának csupán 48,5%-a rendelkezett az elemi népiskola VI. osztályának megfelelő végzettséggel. 26,1% legfeljebb a IV. osztályt végezte el. A hatévesnél idősebb lakosságnak csaknem 10%-a analfabéta volt, illetőleg ebből 0,8% olvasni tudott, de írni nem. Erről a Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1938. évi VII. évfolyama tájékoztat, tehát a valóságos helyzet ennél csak rosszabb lehetett.

1930-ban a lakosság 51,8%-a élt őstermelésből. Ugyanekkor ez az arány az alföldi megyékben 56,6%. Az alföldi tanyavilág sajátos életkörülményeket s ezekhez idomuló életformát teremtett. Hazánk lakosságának igen tekintélyes része élt ez életformák között. Vajmi kevés volt az a törődés, amely új erőket vitt ebbe a lassan változó, vontatva haladó világba. A népiskolai tantervek készítői pl. eleve csökkentett és más tananyagot írtak elő a tanyai tanulók számára. E megjegyzés nem a tantervi anyag bizonyos mérvű súlypontozására és szükségszerű szelektálására vonatkozik, hanem a *tartalmilag másra*.

A felszabadult ország megváltozott viszonyai tanyai lakosságunk életfeltételeit, körülményeit is átalakították. Ezzel azonban még nem szűnt meg a tanyavilág. Az itt élő emberek objektív körülményei ma sem azonosíthatók a zárt települési viszonyok között élő falusi, városi lakosságáéval. Így az sem szorul igazolásra, hogy a tanyai gyerekek számára biztosítható művelődési lehetőségek is másként jelentkeznek, mint a városban.

Számos körülmény arra készítette a Csongrád megyei Népi Ellenőrzési Bizottságot, hogy egy reprezentatív vizsgálat keretében konkrét adatokkal tisztázza azokat az objektív körülményeket, amelyek a tanyai általános iskolai tanulók hátrányos helyzetét előidézik, néha még szükségtelenül is fokozzák.

A vizsgálatban művelődésigazgatási és szakszervezeti megbízottak vettek részt és ebbe a munkába bekapcsolódott főiskolánk Neveléstudományi Tanszéke is. A vizsgálat előkészítésével, a vizsgálati program és módszer kidolgozásával a NEB e sorok íróját bízta meg. Ennek a tanulmánynak az a célja, hogy a vizsgálat általános, valamint a tanárképzés szempontjából is hasznos tanulságait összegezze. Ezért szükségesnek látszik azoknak az adatoknak a felsorakoztatása és elemzése, amelyek a tanyai tanulók hátrányos helyzetét leginkább jellemzik.

1. Alapformáját tekintve az adatgyűjtés — bizonyos változtatásokkal — a NEB vizsgálatok szervezeti formáinak alkalmazásával történt. A vizsgálat témájában érdekelt szervek együttműködését a NEB szervezte meg. Kijelölte a vizsgálatért felelős személyt, aki a vizsgálati eljárás módozatait részletesen kidolgozta.

A vizsgálat kiterjedt Csongrád megye egész területére. A következő kérdéseket vizsgáltuk:

- a) a tanyai iskoláknál végbement változások,
- b) az iskolák külső és belső rendje, felszereltsége,
- c) az iskolában folyó nevelő-oktató munka jellemzői, az oktatást gátló körülmények,
- d) oktatási eredmények,
- e) a tanulók pályaválasztási lehetőségei.

Egy ilyen rövid tanulmány keretében valamennyi szempontot kielégítő elemzés nem valószínű meg.

A vizsgálat 23 tanyai iskolára terjedt ki, vagyis a megyei kislétszámú iskolák 12,1%-ára. Hat falusi és négy városi iskolában végeztünk kontrollvizsgálatot.

A vizsgálatot valamennyi iskolában egységesen megállapított szempontok alapján és részletesen kidolgozott módszer szerint egyszerre két-két nevelő végezte. A második ütemben egységes feladatlapok felhasználásával ugyanazon a napon a kijelölt iskolák mindegyikében, mindkét tagozatban tanulmányi eredményszint-felmérést végeztünk: számtanból, magyarból, történelemből és kémiából. A feladatlapokat a területet jól ismerő megyei szakfelügyelőkkel egyetértésben állítottuk össze. A NEB és az érdekelt szervek figyelme elsősorban arra irányult, hogy a tanyai iskolák hátrányos helyzetén milyen intézkedésekkel lehetne változtatni.

Az elemzés alapjául szolgálnak: az iskolaegységeknél készült jegyzőkönyvek, 410 tanuló feladatlapjai a megvizsgált tantárgyakból, a vizsgálatba bevont szakfelügyelők (Balácsi Lajos, Révész Pál, Kriván Zoltán, Vidéki Ferenc, Győri János) összefoglalói, a hivatalos statisztikai kiadványok. A témával a vizsgálat ideje alatt Pütkösti Árpád a Népszabadság hasábjain 1969 júniusában „A kérdőjeles tanya-világ” címmel cikksorozatban, majd a vizsgálati adatok alapján az év novemberében „Messze az iskola” címmel foglalkozott.

2. Jelenleg érvényben levő jogszabályaink szerint az általános iskolák mindegyikében egységes a követelményrendszer, amelyet a tanterv határoz meg. Az általános iskolai bizonyítványok is erről tanúskodnak, miután azok érvényessége független attól, hogy azt a tanuló melyik iskolában szerezte. Felületes vizsgálódással is megállapítható, hogy a tanyai iskolalátogatási, valamint az iskola szervezett oktatási körülményei lényegesen mások, mint a falusi, városi gyermekeké. A közvélemény szerint a körülmények különböző volta a tanyai gyermekek számára mind az iskoláskorban, mind életük későbbi során hátrányt jelent. Lehet-e a tanyai tanulók hátrányos helyzetét megszüntetni vagy csökkenteni? Feltételezésem szerint ez a hátrány jelentősen csökkenthető.

3. A tények megismeréséhez hozzátartozik néhány fontos számadat elemzése is. Egy-két szám kivételével csupán az 1969. október elsejei állapotnak megfelelő adatokat közlöm, mégpedig az összehasonlítás érdekében a megyei adatokat az országos adatokkal állítom szembe.

	országos	Csongrád megyei
	a d a t	
az ált. iskolák száma	5 620	295
a tanulócsoportok száma	41 899	1 420
a tanerők száma	62 834	2 119
a tanulók száma	1 177 887	35 920
az iskolák jellege:		
osztott	1 030	70
részben osztott	929	35

	országos	Csongrád megyei
	a d a t	
kislétszámú iskola:		
3 csoporttal	100	6
2 csoporttal	848	85
1 csoporttal	1 411	99
a kislétszámú iskolák az		
összes isk. %-ában	4,2%	6,1%
a tanulók közül		
osztott iskolába jár	978 503	26 835
részben osztott iskolába jár	127 972	3 727
kislétszámú iskolába jár	71 412	5 358
a kislétszámú iskolák tanulói		
az összes tanuló %-ában	6,6%	14,8%

A kislétszámú iskolák tanulóinak mitegy 7,5%-a jut Csongrád megyére, legalább ugyanennyi felelősség terheli a tanyai tanulókkal kapcsolatban is megyénket. Aligha szorul igazolásra, hogy 5000-nél több tanyai tanuló számára alkotmányunk értelmében az ország valamennyi gyermekével azonos művelődési lehetőség járna, azonban ennek realizálását olyan objektív körülmények is akadályozzák, amelyek részben megváltoztathatók lennének.

A tanyai tanulók hátrányos helyzete a tanyarendszer adott körülményei között is lényegesen csökkenthető. Bizonyos vonatkozású előrehaladást jelentett a tanyai iskolák egy részének körzetesítése. A kislétszámú iskolákat úgy szervezték át, hogy ezekben lehetőleg csak alsó tagozat működjék. A f. tanévben a 2359 kislétszámú iskola közül 1737, vagyis 73,6% csupán alsó tagozattal működik. Sajnos, ezek zöme egy tanulócsoporthoz tartozik. A körzeti iskolák száma 1949—1966 között 311-ről 1072-re emelkedett, azóta ismét némileg csökkent, a f. tanévben már csupán 1030. A tagiskolák száma ugyanezen idő alatt 468-ról 1758-ra emelkedett. Ezek szerint az ország összes általános iskoláinak 31,3%-a körzeti iskolai feladatokat is ellát. Csongrád megyében mindössze 29 körzeti iskola (az iskolák 9,6%-a) működik 49 tagiskolával.

A körzetesítés kényszermegoldás. Kétségtelenül fokozza az oktatás szakszerűségét, emeli a közvetlen órák számát, azonban mind a tanulókra, mind a szülőkre jelentős terhet ró a körzeti iskolák nagy távolsága. Ez már önmagában is nagy hátrány a tanyai tanulók számára. Szervezési intézkedéssel így valójában keveset oldottunk meg, illetőleg csak a közvetlenül érdekelt tanyai lakosság nagyobb áldozatvállalása árán.

A városi és községi iskolákban működő napközi otthonok a tanítási órán kívül nyugodt tanulási lehetőséget nyújtanak a tanulók számára. A szakszerű irányítás, a felügyelet és a tanulók étkeztetése nagyon komoly előny a zárt településű helyeken működő iskolákban. A városi tanulók 26%-a veszi igénybe a napközit. Csongrád megye járásaiban ez az arány kedvezőtlen, mivel a tanulóknak csupán 10,8%-a napközis. Ennek magyarázatát abban kell keresnünk, hogy a járások 21650 tanuló-jából 5358 (24,7%) kislétszámú iskolába jár, s részükre napközi otthoni ellátás gyakorlatilag nem biztosítható. Nem tudunk olyan szervezési intézkedést javasolni, amely ezt a kérdést megoldaná.

4. A tanyarendszer akár gyors, akár egyszerű felszámolása a közeljövőben nem lehetséges. A távolabbi jövő természetesen megérleli a tanyarendszer felszámolását. Egyelőre azonban — bármennyire meghökkentőnek látszik — ma is születnek új tanyák (amint ezt Kiss Gy. János a Magyar Hírlap 1969. október 17-i számának 7. oldalán írja). Pünköshti Árpád hivatkozott cikksorozata szerint a szegedi járásban évente 100 új tanya épül. Kétségtelen, hogy a tanyai iskolák egy részét az elnéptelenedés miatt meg kellett szüntetni. Így 1954—1969-ig 965 iskola szűnt

meg az országban, s ezek zöme tanyai. Csongrád megyében 1968 óta 14 iskola szűnt meg, s további 8 iskola szünetel.

Nem csoda, ha a kislétszámú tanyai iskolák fejlesztésére, sőt karbantartására is kisebb gondot fordítanak, mint a többi iskolára. Az iskolák rendszeres karbantartására biztosított fedezet arra ad lehetőséget, hogy egy-egy iskolát 10 évenként felújíthassanak. Így az iskolák fő épületei aránylag megfelelően karbantartottak, a melléképületekről ugyanez már nem mondható el. Igen jelentős, hogy legtöbb helyen rossz az ivóvízellátás.

A megvizsgált iskolák közül csak 15 rendelkezett villannyal.

Ha arra gondolunk, hogy a tanyai iskolák épületének tekintélyes része 60—70 évnél is régibb, nem szükséges indokolni, hogy ezekben az iskolákban nincs szertárhelyiség, sok helyen hiányzik az előszoba vagy a folyosó is, ahol a tanulók ruháikat elhelyezhetnék. Fél évszázaddal ezelőtt erre még kevés gondot fordítottak. A taneszközök, szemléltető eszközök elhelyezésére legtöbb helyen egy-két szekrény szolgál. A villannyal rendelkező iskolákban megtalálható a diavetítő, rádió, televízió, magnetofon vagy hanglezárási eszközök.

Az irányító szervek gondoskodnak arról, hogy a szükséges térképek és szemléltető képek minden iskolában meglegyenek. Ez a minimális felszerelés mindenütt megtalálható, de didaktikai szempontból aligha mondható elegendőnek. A természettudományi tárgyak oktatásához szükséges eszközök egy része barkácsolással is előállítható, illetve gyűjtéssel, preparálással biztosítható volna. De ki végezze el ezt a munkát, és hol helyezték el az ilyen gyűjteményt? Így tehát a fizika, kémia, az élővilág tanítása nélkülözi a szemléltető eszközök jelentős részét. A tanulókísérletekhez, gyakorlatokhoz szükséges felszerelés teljesen hiányzik, de ha volnának is ilyen eszközök, mikor és hol használnák azokat. Érthető, hogy pl. a hőmérsékletmérő tanyavilágban megvizsgált öt iskola „szertárkészlete” az utóbbi négy év alatt semmivel sem gyarapodott, viszont három iskola tv-t kapott.

Az iskolák anyagi ellátottságának egyik alapvető kérdése a könyvtár. A számszerű adatok e tekintetben nem mindenütt rosszak. Pl. Sóshalmon a 192 könyvből 45, Alsókopáncson 736 könyvből 516 a „nevelői könyvtárát” alkotja. A tartalmi vizsgálat már sokkal kedvezőtlenebb eredménnyel jár. A nevelői könyvtárak állományát főleg általános ismeretterjesztő és nem pedagógiai kiadványok képezik. Ezért a nevelői saját továbbképzéséhez és az órákra történő felkészüléséhez ezek a könyvtárak kevés segítséget nyújtanak. Tehát mielőbbi komoly könyvtárrevízió és „rekonstrukció” szükséges.

Jogosan vetik fel a kérdést a művelődéspolitikusok és közigazdászok, vajon érdemes-e ezekben a kislétszámú iskolákba nagyobb összegeket befektetni. A csomorkányi iskolának pl. 1968/69-ben 8 tanulója volt. Az iskolai év költsége 54415 Ft. Ebből a bérköltség 36 736 Ft. Az egy tanulóra eső évi költség 6803 Ft, vagyis 10 hónapos szorgalmi időt számítva havi 680 Ft. Alig hihető, hogy a szülők általános iskolás gyermekükért — ha ezt nekik kellett volna megfizetniük — ekkora anyagi áldozatra vállalkoztak volna. Pedig a költségvetés ezt az összeget ugyanilyen kedvezőtlen mutató mellett is biztosította.

Ezért egyes iskolák fejlesztése, sőt fenntartása sem indokolt. Ez azonban a tanulók hátrányos helyzetén mit sem változtat. Egyesek sokat várnak attól, hogy az iskolákba bevezetik a villanyt. Ezzel együtt jár az iskola-tv óráinak bekapcsolása is. Kétségtelen, hogy ezzel együtt megoldódnak bizonyos problémák, pl. alkalmazható az iskolarádió, filmvetítő készülék, magnetofon, diavetítő, a folyóvíz biztosítására hidrofor szerelhető fel stb. Az iskolatelevízió adásai azonban nem pótolják a fizika, kémia, élővilág tanításához feltétlenül szükséges alapfelszerelést.

5. A személyiség fejlődésének ún. három tényezősfelfogását valljuk. A tanyai gyermekek örökletes tulajdonságai semmiképpen sem kisebb értékűek, mint városi kortársaiké. Az ezzel szembenálló reakciós nézet alaptalan, azt visszautasítjuk.. Marad tehát a másik két tényező: a környezet és a tervszerű nevelőhatások rendszere.

A vizsgálat során jelentős feladatnak bizonyult a tanulók környezeti tényezőinek, szociális helyzetének felmérése. Ezért olyan módszert kellett kidolgozni, amely viszonylag rövid idő alatt megbízható adatok birtokába juttat bennünket. A számszerű feldolgozás így is hosszú munkát igényelt. Ezt főleg Balácsi Lajos makói igazgató-szakfelügyelő végezte el. Az adatokat problémánk megoldása érdekében többféle módon csoportosítottuk.

A vizsgált iskolák közül csupán néhányat említünk: Ásotthalom-Irodasor., Ruzsa-Honvéderdő, Nagymágocs-Lajostanya, Felgyő-Csukáspart stb. A kiválasztott községi kontrolliskolák székhelye: Kübekháza, Apátfalva, Kiszombor, Mindszent és Csanytelek, míg a városi iskolákat Szentesen, Makón, Csongrádon és Hódmezővásárhelyen jelöltük ki. A tanulók szülei valamennyi — tehát a kontrolliskolák esetében is — főleg mezőgazdasági foglalkozásúak.

Az otthoni környezet jellemzésére csupán néhány adatot említek. A felmért iskolák 124 hetedik osztályos tanulója közül 97-nek (78%) a szülője tsz tag vagy állami gazdaságban dolgozik, 4 egyéni gazdálkodó, 23 (18,5%) pedig egyéb foglalkozású.

A legtöbb tanyában a konyhában és egy szobában él a család. A tanulók 85,4%-a legalább negyedmagával él így két helyiségben, összezártan. Néhány tanyában hétnél is többen (13,7%) laknak egy szobában.

Alig ér haza a gyermek az iskolából, hamar világot kell gyújtani. A gyermekek 75,8%-ánál nincs otthon villany. Legtöbbször egyetlen közös lámpa mellett telik el a hosszú este. Vizsgáljuk meg a számszerűen is jól kifejezhető egyéb körülményeket..

A tanulók 25,5%-a reggel 5 óra előtt, 21,0%-a 5—6 óra között és 56,5%-a 6—7 óra között kel fel, mert messze van az iskola. Egy km-en belül a tanulók 28,2%-a, két km-en belül 41,1%-a éri el az iskolát. Ennél is távolabb lakik 30,7%. Mindehhez hozzá kell számítani a tanyai útviszonyokat. Amíg a kerékpár használható, addig nincs különösebb baj. De éppen akkor nehéz a gyaloglás is, amikor a kerékpározás is alig lehetséges.

A tanulóknak mintegy 70%-a délután részt vesz a ház körüli munkában. Csak esután kerülhet sor az iskolai feladatok megoldására. Ha a közlekedésre fordított időt is beszámítjuk, akkor ezeknek a tanulóknak a napi elfoglaltsága 12 óránál is több. Indokolt tehát az a kérdés, hogy ilyen körülmények között milyen határfokú lehet az iskolában végzett munka.

A 124 család 15%-ánál van tv, 17 családhoz egyáltalán nem jár újság. Legolvasottab a Szabad Föld (45) és a Csongrád megyei Hírlap (41). A tanulók 6,1%-ánál egyáltalán nincs otthon könyv. 1—10 könyv 35,4%-nál van, 20 könyvnél több kb. minden harmadik gyermek otthonában található. A letéti könyvtárak e tekintetben sokat segíthetnek. A megvizsgált tanyai iskoláknál elhelyezett letéti könyvtárak állománya összesen mintegy 10 000 kötet. Ezeket évenként cserélik. A könyvek átlagosan évenként 3—5 olvasóra akadnak, az olvasók fele azonban általános iskolai tanuló.

A gyermekek otthoni szociális és kulturális körülményei közvetlen hatást gyakorolnak fejlődésükre. Ennél is fontosabb az az „indítás”, amelyet a család felnőtt tagjainak művelődési törekvései jelentenek. A felsorolt adatok nem biztatóak.

A gyermek fejlődésének harmadik, nagyon fontos tényezője a tervszerű oktatás-nevelés. Ez kiegészíti, pótolja, korrigálja a másik két tényező hatását. Természetesen.

csak annyiban, amennyire ezt az együttesen ható másik két tényező is lehetővé teszi. Mi sem természetesebb, hogy ahol a környezeti tényezők több kiegészítésre, pótlásra adnak okot, ott a tervszerű nevelésnek-oktatásnak nagyobb feladata van. A gyermek környezetében élők kulturáltsága, tudása, érdeklődése, gondolkodásának és beszédének színvonala, nem utolsósorban ideológiai-politikai eszmevilága folyamatosan hat a gyermekre. Fontos szerepet töltenek be azok a tárgyi, anyagi körülmények is, amelyek a család életének színhelyét képezik, a családtagok részére határokat szabnak. Ebben az életkeretben a gyermek számára otthonában meghatározott, bizonyos értelemben közös szemlélet, normarendszer és ezekből eredő magatartásforma alakul ki. Feltételezhető — s ez egyelőre csak logikailag igazolható —, hogy az a közvetlen környezet, amelynek kommunikációs csatornáit az átlagosnál lényegesen szűkebbek, kisebb számúak, nem tarthat korszerűen lépést társadalmunk általános fejlődésével. A különbségek, amelyek így természetesen létrejönnek, nem változatlanok, hanem egyre inkább növekvők. Logikus tehát az a következtetés, hogy a tanyai iskolákban a tervszerű iskolai oktatásra-nevelésre fokozottabb feladatok várnak.

Az előzőekben már említettem néhány tárgyi adottságot, amelyek a tanyai iskolákat az ilyen többletfeladat vállalására aligha teszik alkalmassá. A továbbiakban vizsgált feltételek sem kedvezőbbek.

Az oktatás korszerűsége a 23 különböző körülmények között működő tanyai iskola közül

5-ben 4 tanulócsoporthoz

12-ben 2 tanulócsoporthoz

4-ben 1 tanulócsoporthoz 1—4. osztállyal,

2-ben 1 tanulócsoporthoz 1—8. osztállyal működik.

21 iskolában alsó és felső tagozatot találunk, tehát a 21 felső tagozatra összesen 10 tanári képesítéssel rendelkező nevelő jut. 39 nevelő tanítói képesítéssel rendelkezik, 3 nevelő pedig képesítéssel nélküli tanít.

1969/70-ban országosan a felső tagozatban az összes órák 76,3%-a szakos ellátottságú. Ez 1,7%-kal jobb az előző tanévhez viszonyítva. Ugyanez a mutató, Csongrád megyében Makón 87,9%, Hódmezővásárhelyen 86,1%, Szentesen 87,6% Szegeden 96,4%. A városok elég jó, 81,6% szaktanári ellátottsága emeli a megyei átlagot, viszont a járásokban, illetőleg a tanyán ez a mutató lényegesen rosszabb. Felesleges számszerűen kimutatni, hogy a 21 felső tagozattal működő említett iskolában mindössze 10 tanári képesítéssel rendelkező nevelő az órák szakos ellátását milyen arányban biztosíthatja.

A kislétszámú tanyai iskolák felső tagozatos óráit legnagyobb részben tehát nem szakképesítésű nevelő látja el, az óraszám is alacsonyabb, mint az osztott iskolákban, s végül a tárgyi feltételek is csak lényegesen alacsonyabb színvonalon állnak rendelkezésre. A nevelők napi felkészülésének jó feltételei sem adóttak (szakkönyvtár, szakértők szakmai segítsége stb.). Ha tehát jogos az a feltételezés, hogy ilyen körülmények között is biztosítható az oktatásnak az a színvonala, amelyet a városi iskolák körülményei között megkövetelünk, vagyis azonos követelményrendszert állíthatunk fel a tanyai és városi iskolák tanulói számára, akkor nyugodtan „leszűkíthetnénk” a városi iskolák anyagi és személyi ellátottságát is. Alig hiszem, hogy ezzel a megoldással egyetérthetnénk.

6. A tanyai iskolások tanulmányi eredményeinek felméréséhez főiskolánk szakoktatóival készítettünk feladatlapokat, akik az általános iskolai oktatással közvetlenül kapcsolatban állanak. Ezek a feladatlapok a tantervi követelményeket tükrözték. A tanyai iskolák szakfelügyelői viszont úgy vélték, hogy a tanyai tanulók

általában nem tudnak megfelelni ezeknek a követelményeknek. Ezért a feladatlapokat ők állították össze. Az eredményfelmérést ezek felhasználásával végeztük.

E helyen nem térünk ki az eredmények részletes ismertetésére. A teljes anyagot szakemberek bevonásával feldolgoztuk, s így az eredményekről teljes áttekintéssel rendelkezünk. Az a körülmény, hogy a felmérésnél az alkalmazott mércét már eleve a tanyai iskolák feltételezett oktatási színvonalához szabtuk, közelebb hozza egymáshoz a tanyai és a kontrolliskolák eredményeit.

Csupán példaként a 8. osztályban a történelemből végzett felmérés eredményeiről közlünk néhány adatot. (Az adatok számszerű feldolgozását Révész Pál szakfelügyelő végezte.) A felmérés 150 külterületi, (tanyai) és 261 belterületi (falusi, városi) tanuló eredményét tartalmazza. A tanulóknak öt kérdésre kellett válaszolniuk. Erre 45 perc állt rendelkezésükre. A kérdések közül a másodikikat emeljük ki, amelyek így szölk: „Hogyan oldja meg a földkérdést 1848, 1919, Nagyatádi, 1945 és a mi szocialista rendszerünk?” A válaszok értékelése pontozással történt. A városi iskolák átlagos eredménye 50% felett van. A falusi belterületi iskoláké 42,8—48,0% közötti szóródású, míg a tanyai iskolák közül három az 50% felett, hat 40,2—48,6% között, nyolc a 31,4% és a 39,1% között foglal helyet, két iskola 27,3%-kal, illetve 25,1%-kal, egy pedig mindössze 19%-kal szerepel.

Ezek az adatok elég beszédesek. A természettudományi tárgyak tanításának eredményei még fokozottabb eltérést mutatnak, mivel e tárgyak oktatási körülményei is lényegesen rosszabbak a tanyai, mint a városi, falusi iskolákban. (A kémiatanítás eredményéről pl. az értékelést végző szakfelügyelő ezt írja: „A kislétszámú osztatlan iskolákban tanulmányaikat eredményesen befejező tanulók... eredményesen felhasználható alapismereteket, illetőleg leíró jellegű ismereteket nem kapnak. Ezen előtanulmányi eredménytelenség miatt a továbbtanulók csak hátrányos helyzetből indulhatnak.” Vö. a vizsgálat alapdokumentációjával.)

Nem látszik érdektelennek az sem, hogy a tanyai gyermekek közül hányan, milyen arányban nem tudnak eleget tenni a tantervi követelményeknek. Az 1—8. osztály bukási arányszáma az 1964/65. tanévvel kezdődő négy év alatt országos átlagban sorrendben a következő volt: 3,7; 4,1; 3,9; 3,9%. Ugyanebben az időben a hódmezővásárhelyi tanyavilágban megvizsgált öt általános iskola bukási %-a így alakult: 6,3; 8,7; 10,4; 6,4%.

Az eredmények további részletes összehasonlítása e tanulmány keretében nem volna célszerű. Ezzel szemben igen tanulságos annak megvizsgálása, hogyan állják meg helyüket a későbbiek során a tanyai iskolákban végzett tanulók. Ezek az adatok jól tükrözik a tanyai iskolák tanulóinak később is jelentkező hátrányos helyzetét.

7. A szegedi járás tanyai iskolái közül csupán egyet emelünk ki, amelynél részletesen megvizsgáltuk a gyermekek továbbtanulási lehetőségeit. A Csengele-Erdősarki Ált. Iskola a viszonylag kedvező körülmények között működő tanyai iskolák közé tartozik, hiszen négy tanulócsoportja van. Ennek ellenére az 1964/65. tanévvel kezdődő öt év alatt 62 nyolcadik osztályos tanuló közül mindössze heten kerültek középiskolába (11,3%) és 16 ment (25,8%) szakmunkás tanulónak. Más tanyai iskolák hasonló adatai ennél rosszabbak. Az Ásotthalom-Irodasori Ált. Iskolából négy év alatt 43 tanuló közül pl. kettő nem fejezte be a 8. osztályt, három középiskolába (7,2%) íratkozott, ipari tanuló lett 11 gyermek (26,2%).

Ha ezekkel az adatokkal a községek belterületén működő iskolák adatait összehasonlítjuk, akkor jól személhető az ellentét. E községek (Apátfalva, Csanytelek, Kiszombor, Mindszent) 8. osztályt végzett tanulóinak 60—90%-a valamilyen formában továbbtanul. A továbbtanulók 70—70%-a választ valamilyen szakmát.

Nézzünk meg egy városi iskolát is! Makón a Kun Béla Ált. Iskolában 1966 júniusától 1969 júniusáig 218 tanuló végezte el a 8. osztályt. Közülük csupán 17, vagyis 2,8% nem tanult valamilyen formában tovább. A tanulók 50%-a ipari pályát választott, 42,2%-a középiskolába ment. A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Ált. Gimnáziumban az 1964—68-as tanévekben 32, tanyai iskolákban végzett tanuló iratkozott be. Ezek közül 1969 májusáig kimaradt 9, vagyis 28%, az első 10 közül pedig csupán 50% jutott el az érettségiig.

Nem vitás, hogy az iskolák körzetesítése alig old meg valamit a tanyai gyermekek problémáiból. Hiszen országosan a felső tagozatos tanulók 5,3%-a tanul jelenleg is összevont tanulócsoporthoz, s ez az arány Csongrád megyében 17,2%. (Számszerűen 3396 tanuló. Ennél ugyan abszolút számban Bács megye 4497 tanulólétszáma több, viszont ott az összevont tanulócsoporthoz járó felső tagozatos tanulók arányszáma az összes felső tagozatos tanulóhoz viszonyítva csak 12,2%. Ebben a két megyében találjuk az egész országban összevont felső tagozatba járó tanulóknak 26,2%-át.)

Idekívánkozik még egy adatösszehasonlítás. Az általános iskolai diákotthonok arra hivatottak, hogy a tanyai gyermekek hátrányos helyzetét az alpműveltség megszerzése terén lényegesen csökkentsék. 1954. óta 1969. október 1-ig 90 általános iskolai diákotthon létesült, 6877 férőhellyel. Ebből 6304 van ténylegesen betöltve. (A kislétszámú iskolák tanulóinak száma meghaladja a 70 000-et.) Csongrád megyében 1962-ben létesült az első diákotthon Csongrádon. Jelenleg 8 diákotthon van 432 férőhellyel. Ezek közül 390 helyet általános iskolai tanuló foglal el. Egyelőre tehát még szabad „kapacitás” is áll rendelkezésre.

8. E rendkívül gazdag vizsgálati anyag legérdekesebb jelzéseinek áttekintését azzal zárom le, hogy a tanyai tanulók igazoltan hátrányos helyzetét az alábbiakban jellemzem:

- a szülői házban nem találják meg azokat a feltételeket, amelyek a zárt települési viszonyok között élő gyermekek részére adottak (kulturált környezet, sokirányú kommunikáció, változatos, színvonalas szórakozás, olvasás, pihenés, több szabad idő, a szülők közvetlen segítsége a tanulásban, nagyszámú serkentő hatás stb.);
- az iskola nagy távolsága és a kedvezőtlen útviszonyok;
- az iskola felszereltségének hiányosságai (szertárhiány, a természettudományi tárgyak oktatási feltételeinek hiányai stb.);
- az összevont tanulócsoporthoz hátrányai (alacsonyabb közvetlen foglalkozási óraszám, az önálló feladatokat végző csoportok zavaró körülményei, az ellenőrzésre jutó idő csekélyebb volta stb.);
- a szaktanári ellátottság nagyon alacsony százalékú;
- a nevelőket terhelő jelentős többletmunka, amely a felkészüléssel jár, a közvetlen felkészülés alacsonyabb színvonala (s ez csakis fokozottabb segítségnyújtással volna kiküszöbölhető);
- a kijáró nevelők magas száma, amely körülmény mind a nevelők, mind a tanulók számára hátrányos;
- a tanulóotthon, napközi otthon hiánya;
- az előbbiekből következően a tanulmányi eredmények alacsonyabb színvonala, a lemorzsolódás és bukás magasabb aránya;
- a pályaválasztás és továbbtanulás többszörös korlátai;
- továbbtanulás esetén a tényleges tudásban, a gondolkodás algoritmikus formáinak számában és minőségében mutatkozó lemaradás lényegesen na-

gyobb erőfeszítésre kényszeríti a tanyai iskolák volt tanulóit, mint városi társaikat, s így nagyobb mértékű a lemorzsolódás és az átmeneti jellegű csalódás is.

A probléma további vizsgálódást igényel. Főleg olyan kutatás szükséges, hogyan lehet a tanyai iskolák nevelői számára az eddiginél nagyobb segítséget adni, hogyan kell a tanulók önálló foglalkozását (mint az iskolában töltött idejük jelentékeny részét alkotó munkát) központi segédletekkel hatékonyabban támogatni, a tanárképzés szempontjából pedig azt a kérdést kell megvizsgálni, milyen módon lehet hallgatóinkat a pedagógiai munkának erre a területére is — legalább elvek tisztázásával — jobban előkészíteni.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОЛОЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ХУТОРСКИХ ВОСЬМИЛЕТОК В ЧОНГРАДСКОЙ ОБЛАСТИ

K. Zentai

В условиях хуторской системы возможности учащихся хуторских восьмилеток, в учёбе и потом в выборе профессии, не одинаковы с возможностями их городских ровесников. Это для них означает невыгоду.

В рамках репрезентативных исследований проверены и анализированы данные, характеризующие положение хуторских детей в Чонградской области. Часть их составляют хуторские отношения расселённости. Вторую часть означают более низкий материальный и кадровый уровень хуторских школ. Следствия всего этого сказываются в успеваемости, в ограничении возможностей дальнейшей учёбы. Наши данные это доказывают цифрами.

UNTERSUCHUNG DER UNGÜNSTIGEN LAGE DER SCHÜLER VON GEHÖFTGRUNDSCHULEN IM KOMITAT CSONGRÁD

Von

K. Zentai

Unter den Gegebenheiten des Gehöftsystems sind die Möglichkeiten der Gehöftkinder im Schulalter für Bildung, später für Berufswahl nicht mit denen der städtischen Altersgenossen identisch. Das bringt ihnen Nachteil mit sich.

Im Rahmen einer repräsentativen Untersuchung haben wir die Angaben, die für die Lage der Gehöftkinder im Komitat Csongrád charakteristisch sind, ermessen und analysiert. Eine Gruppe dieser Daten bilden die über Gehöftsiedlungsverhältnisse. In eine andere Gruppe gehört das niedrige Niveau der materiellen und personalen Versorgung von Gehöftschulen. Die Folge all dessen zeigt sich in den Schulergebnissen, in den Grenzen der Weiterbildungsmöglichkeiten. Das wird durch unsere Daten zahlenmässig bestätigt.